

Світлана Іванівна ГЛУЩЕНКО

старший викладач кафедри управління та адміністрування
Новокаховського гуманітарного інституту Вищого навчального закладу «Відкритий
міжнародний університет розвитку людини «Україна»
ORCID ID: 0000-0002-6983-0614

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В СИСТЕМІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

Глущенко, С. І. Сучасні механізми реструктуризації аграрних підприємств в системі інтеграційних відносин / Світлана Іванівна Глущенко // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 4. – С. 163–169. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Аграрні підприємства знаходяться в стані перманентного пошуку ефективних управлінських рішень, здатних забезпечити їх повноцінний ефективний розвиток. В окремих випадках одним із таких рішень є необхідність реструктуризації підприємства, що веде за собою зміни організаційно-правової, управлінської, виробничої структури підприємства. Враховуючи те, що переважна частина доданої вартості на агропродовольчу продукцію концентрується у сфері переробки та торгівлі, аграрним підприємствам доцільно проводити реструктуризацію на основі інтеграції з підприємствами, що належить до цих галузей.

Метою статті є розробка концептуальних засад формування та функціонування механізмів управління процесами та процедурами реструктуризації в системі інтеграційних відносин аграрних підприємств.

Результати. Обґрунтовані концептуальні засади формування та функціонування організаційно економічного механізму реструктуризації аграрних підприємств. Остання розглядається при цьому в якості одного з основних інструментів ефективного залучення аграрних підприємств до участі у процесах агропромислової та виробничої інтеграції через збільшення концентрації капіталу у виробничій сфері. Встановлено, що суб'єкт-ініціатор поглиблення інтеграційної взаємодії підприємства може керуватися результат-орієнтованим та процес-орієнтованим підходами до визначення економічної ефективності змін у концентрації капіталу учасників інтеграційних утворень. Розкрито етапи проведення реструктуризації аграрних підприємств. Запропоновано критерії, за якими варто визначати готовність керівництва аграрних підприємств до реалізації інтеграційних механізмів реструктуризації. Обґрунтовано модель механізму реструктуризації аграрних підприємств у системі інтеграційних відносин, який дозволяє поєднати результат- та процес-орієнтовані підходи до організації виконання вказаних процесів.

Ключові слова: аграрні підприємства, механізм, інтеграційні відносини, модель механізму реструктуризації.

© Світлана Іванівна Глущенко, 2020

MODERN RESTRUCTURIZATION MECHANISMS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE SYSTEM OF INTEGRATION RELATIONS

Abstract

Introduction. *Agricultural enterprises are in a state of permanent search for effective management solutions that can ensure their full effective development. In some cases, one of these decisions is the need to restructure the enterprise, which leads to changes in organizational, legal, management, production structure of the enterprise. Given that the bulk of value added for agri-food products is concentrated in the field of processing and trade, it is advisable for agricultural enterprises to restructure on the basis of integration with enterprises belonging to these industries.*

The purpose of the article is to develop conceptual foundations for the formation and functioning of mechanisms for managing the processes and procedures of restructuring in the system of integration relations of agricultural enterprises.

Results. *Conceptual bases of formation and functioning of organizational and economic mechanism of restructuring of agrarian enterprises are substantiated. The latter is considered as one of the main tools for effective involvement of agricultural enterprises in the processes of agro-industrial and industrial integration through increasing the concentration of capital in the production sphere. It is established that the subject-initiator of deepening of integration interaction of the enterprise can be guided by result-oriented and process-oriented approaches to definition of economic efficiency of changes in the capital concentration of participants of integration formations. The stages of restructuring agricultural enterprises are revealed. Criteria are proposed according to which it is necessary to determine the readiness of the management of agricultural enterprises to implement integration mechanisms of restructuring. The model of the mechanism of restructuring agricultural enterprises in the system of integration relations is substantiated, which allows to combine result- and process-oriented approaches to the organization providing the specified processes.*

Key words: *agricultural enterprises, mechanism, integration relations, model of restructuring mechanism.*

JEL classification: Q10

Вступ

Економічний розвиток агропромислового комплексу України супроводжується постійними динамічними трансформаціями, що зумовлені чинниками внутрішнього та зовнішнього середовища. Вплив глобалізаційних процесів, природно-кліматичних умов функціонування галузі, велика різноманітність номенклатурно-асортиментних позицій товарів є лише початком численного переліку особливостей функціонування галузі. За таких умов аграрні підприємства знаходяться в стані перманентного пошуку ефективних управлінських рішень, здатних забезпечити їх повноцінний ефективний розвиток. В окремих випадках одним із таких рішень є необхідність реструктуризації підприємства, що веде за собою зміни організаційно-правової, управлінської, виробничої структури підприємства. Враховуючи те, що переважна частина доданої вартості на агропродовольчу продукцію концентрується у сфері переробки та торгівлі, аграрним підприємствам доцільно проводити реструктуризацію на основі інтеграції з підприємствами, що належать до цих галузей.

Процеси концентрації капіталу аграрних підприємств, як основної категорії суб'єктів аграрного бізнесу, в сучасних умовах набувають дедалі більшого масштабу, що є закономірним з огляду на тенденції зміни економічної ефективності та формування економічного потенціалу підприємств та об'єднань аграрної сфери. Недостатньо високий рівень окупності витрат, майже постійний брак обігових коштів, викривлення в протіканні процесів інвестування та відтворення, зокрема, основних засобів, поступове зниження потенціалу родючості ґрунтів сільськогосподарського призначення обумовлюють суттєве розшарування аграрних підприємств за рівнем ресурсного забезпечення основної діяльності, досягнутим рівнем економічної ефективності та фінансових можливостей. Останнє стимулює активізацію процесів агропромислової інтеграції, які, здебільшого, характеризуються поглинанням суб'єктів, які не досягають ринкового успіху, більш потужними утвореннями. При цьому наразі процеси концентрації виробництва мають не тільки економічні характеристики, а й достатньо чіткі правові наслідки, розвиваються процеси поглинання та злиття підприємств, створення потужних інтегрованих структур національного масштабу.

Питанням формування та функціонування механізмів реструктуризації в умовах поглиблення агропромислової інтеграції присвячені праці відомих вчених економістів. Вказану проблематику розглядали В.Г. Андрійчук, О.Ю. Амосов, В.Я. Амбросов, А.П. Бабенко, П.С. Березовський, В.П. Галушко, Ю.Е. Губені, О.Д. Гудзинський, А.С. Даниленко, О.В. Крисальний, Т.Г. Маренич, М.Й. Малік, Л.О. Мармуль, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Ніфатова, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, І.І. Червен, О.М. Шпичак та інші науковці. Втім, досі невирішеними залишаються питання використання інструментів управління реструктуризацією сільськогосподарських підприємств у процесі поглиблення агропромислової інтеграції на сучасному етапі розвитку економіки України.

Мета дослідження

Метою статті є розробка концептуальних засад формування та функціонування механізмів управління процесами та процедурами реструктуризації в системі інтеграційних відносин аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сучасний період розвитку української економіки характеризується активним пошуком заходів щодо нарощування й відновлення аграрного потенціалу підприємств. Однак відсутність комплексності в проведенні економічної політики не дає змогу забезпечити прискорений ріст вітчизняних підприємств і підвищення ефективності їх діяльності. В умовах, що склалися, реструктуризація може сильно впливати на позитивну зміну аграрності. Таким чином, реструктуризація підприємств при ефективному формуванні її механізмів повинна сприяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробництва й проведенню на новому рівні структурних перетворень у аграрності.

Держава за останні роки стала активним оператором світового ринку агропродовольчої продукції, до найбільш активних зовнішніх чинників, які проявляють свій вплив, відносимо загальні процеси глобалізації, розвиток інформаційного суспільства, зміни в кон'юктурі світових ринків агропродовольчої продукції, природно-кліматичні зміни, фінансово-політичні трансформації та поляризацію політичного середовища. Відповідно вказані фактори здійснюють як опосередкований, так і прямиий вплив на вітчизняну економіку, що змушує суб'єкти господарювання вести перманентний пошук шляхів утримання та підвищення власної конкурентоспроможності на внутрішніх та міжнародних ринках.

Необхідність посилення здатності аграрних підприємств щодо адекватного реагування на виклики зовнішнього середовища зумовлює необхідність залучення їх до агропромислової інтеграції через збільшення концентрації капіталу у виробничій сфері.

Вивчення та узагальнення існуючих наукових економічних та правових поглядів на конкретизацію поняття реструктуризації аграрних підприємств дає змогу тлумачити його як складну, багаторівневу систему організаційно-економічних та юридичних заходів, які забезпечують зміну земельних, майнових, управлінських відносин між учасниками інтеграційного процесу, в результаті чого в агропромисловому комплексі з'являється новий суб'єкт підприємницької діяльності. Реструктуризація аграрного підприємства є процесом багатограним і включає в себе найрізноманітніші заходи в залежності від того, яка з систем суб'єкта господарювання підлягає змінам. Для того, щоб комплекс заходів з реструктуризації був ефективним та цілеспрямовано вирішував існуючі на підприємстві проблеми, слід чітко визначитися з формою та видом реструктуризації. Реструктуризація передбачає реорганізацію чи ліквідацію існуючих учасників та передбачає проведення реформи майнових, земельних та трудових відносин відповідно до чинних норм законодавства.

Здійснення реструктуризації підприємств базується на побудові стадійного процесу, який має три блоки та складається з семи етапів.

Реалізація першого етапу дає змогу вивчити та оцінити реструктуризаційний клімат підприємства. Під реструктуризаційним кліматом пропонується розуміти сукупність факторів зовнішнього середовища, що обумовлюють необхідність реструктуризації, сприяють чи протидіють досягненню її цілей.

На наступному етапі пропонується скласти прогноз зміни реструктуризаційного клімату, оскільки останній має великий вплив на діяльність підприємства, а одним із завдань реструктуризації є формування потенційної спроможності підприємства до реагування, в т.ч. превентивного, на зміни зовнішнього середовища. Тому вважаємо за доцільне визначати пріоритетні напрями розвитку підприємства з урахуванням змін зовнішнього середовища.

Третій етап передбачає дослідження реструктуризаційного потенціалу підприємства, що спрямоване на виявлення і визначення факторів, які впливають на його формування, розвиток і реалізацію, з метою більш повного використання реструктуризаційних ресурсів та можливостей підприємства, виявлення зон змін та диференціації їх за пріоритетністю.

Основним завданням реалізації четвертого етапу є визначення реструктуризаційної позиції підприємства, виявлення проблемних зон у його діяльності з урахуванням можливих змін реструктуризаційного клімату та обґрунтування пріоритетних напрямів подальшого розвитку.

Концепція реструктуризації підприємства включає встановлення головної мети реструктуризації, формування системи проміжних цілей зі зв'язками між ними у вигляді «дерева цілей», визначення виду наступної реструктуризації, обирання та обґрунтування методів її проведення.

Варто зазначити, що концепція реструктуризації є фундаментом для реалізації шостого етапу – розробки програми реструктуризації. Програма реструктуризації являє собою документ, у якому докладно описується процес реструктуризації, визначається перелік заходів щодо її реалізації з конкретними термінами та виконавцями. Також у програмі визначаються ресурси, необхідні для проведення реструктуризації. У першу чергу, максимально повинен бути використаний реструктуризаційний потенціал підприємства та визначені, на альтернативній основі, джерела формування відсутніх у підприємства ресурсів.

Ключовим фактором успіху, що суттєво впливає на ефективність реструктуризаційних процесів, є усвідомлення та зацікавленість працівників у досягненні цілей реструктуризації. Це визначає необхідність розробки дієвої системи мотивації як складової програми реструктуризації.

Заключним кроком у реалізації даного етапу повинно стати формування критеріїв оцінки реструктуризації та розрахунок прогнозованого ефекту від її здійснення. При цьому для підвищення обґрунтованості програми доцільно розробити декілька альтернативних варіантів її реалізації, оцінити їх ефективність та обрати оптимальний варіант з урахуванням існуючих обмежень.

Важливим завданням в даному контексті є визначення готовності керівництва аграрних підприємства до реалізації інтеграційних механізмів реструктуризації. Оцінка залучення підприємства до участі в інтеграційних процесах повинна проводитися за такими напрямками:

- фахова відповідність;
- готовність до співпраці;
- комунікативні навички;
- особисті якості;
- схильність до мотивації персоналу;
- схильність до ризику;
- лідерські якості.

Нами запропоновано концептуальні засади побудови та функціонування інтеграційного механізму реструктуризації аграрних підприємств (рис. 1).

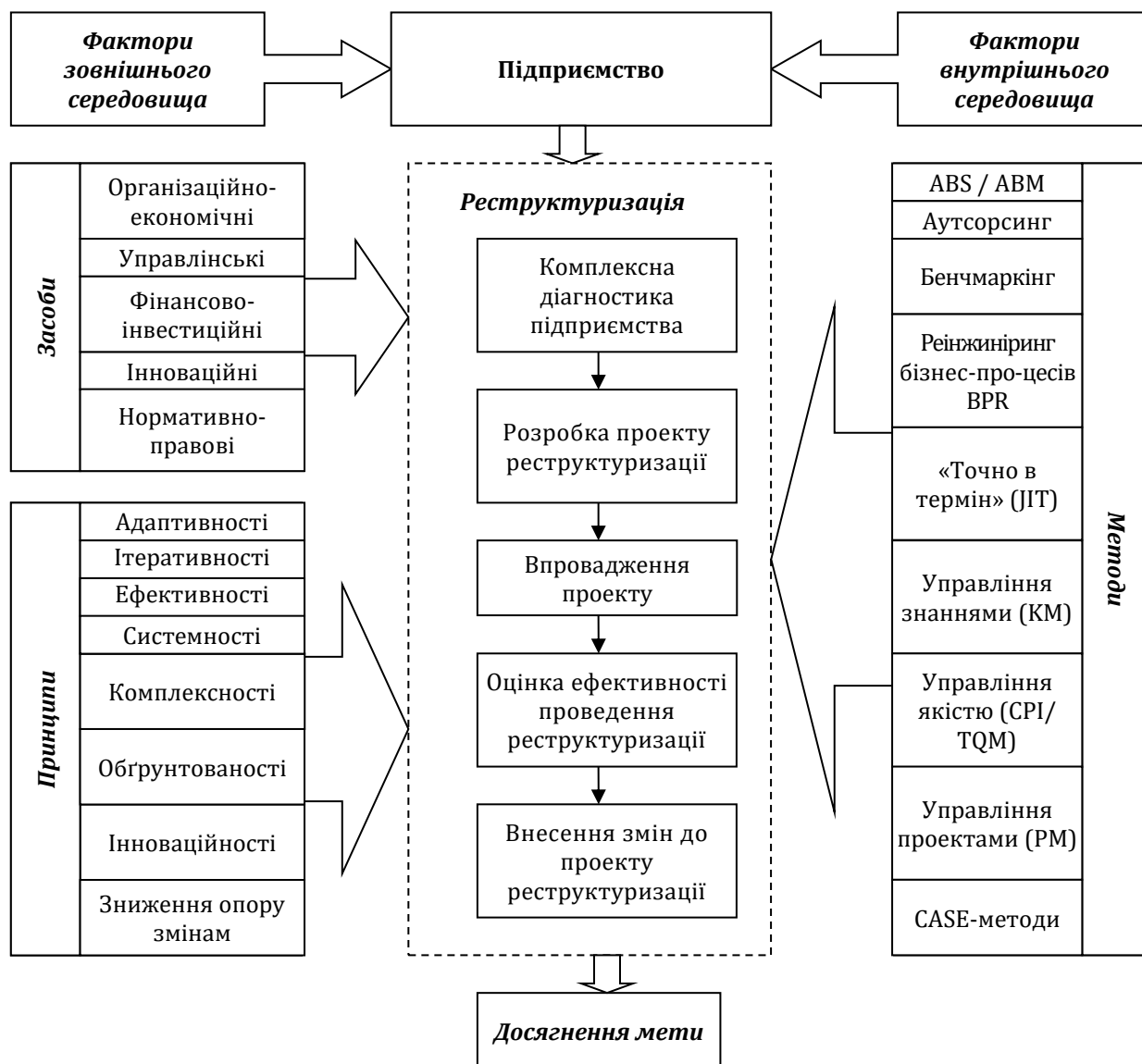

Рис. 1. Модель механізму реструктуризації аграрного підприємства

В основу його застосування покладені результат-орієнтовані та процес-орієнтовані підходи. Вказана модель в першу чергу розрахована на застосування в поглибленні вертикальної взаємодії аграрних підприємств з переробними підприємствами та підприємствами сфери оптової торгівлі, метою якої є перерозподіл доданої вартості між сферою виробництва, переробки та торгівлі. Передбачається, що основними формами інтеграції є створення об'єднань холдингового типу, що забезпечує встановлення керуючими компаніями контролю за діяльністю аграрних підприємств, які беруть участь у процесі інтеграції, через участь в їх капіталі. Основними видами реструктуризації в таких випадках є приєднання та поглинання. Такі зміни корегують спеціалізацію аграрних підприємств, а також збільшують кількість стадій створення доданої вартості в інтегрованому об'єднанні, що підвищує низку показників діяльності усіх учасників інтеграційного процесу, до яких слід віднести зростання економічної ефективності, підвищення рівня конкурентоспроможності, покращення мотивації персоналу, розширення товарного асортименту продукції та збільшення обсягів її випуску.

Проте необхідно розуміти, що інтеграційні процеси відбуватимуться на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, а відповідно потягнуть за собою вивільнення частини робочої сили підприємств-учасників інтеграційного процесу. Відповідно, розробка ефективної стратегії реструктуризації має враховувати соціальну складову та пропонувати варіанти рішень для усіх категорій персоналу, задіяних в даному процесі.

Висновки та перспективи подальших розвідок.

Отже, в статті були обґрунтовані концептуальні засади формування та функціонування організаційно економічного механізму реструктуризації аграрних підприємств. Остання розглядається при цьому в якості одного з основних інструментів ефективного залучення аграрних підприємств до участі в процесах агропромислової та виробничої інтеграції через збільшення концентрації капіталу у виробничій сфері. Встановлено, що суб'єкт-ініціатор поглиблення інтеграційної взаємодії підприємства може керуватися результат-орієнтованим та процес-орієнтованим підходами до визначення економічної ефективності змін в концентрації капіталу учасників інтеграційних утворень. В свою чергу, в межах результат-орієнтованого підходу ефекти інтеграційної взаємодії розглядаються у вигляді сукупності статичних, а в межах процес-орієнтованого підходу у вигляді сукупності динамічних характеристик діяльності підприємства-учасника. Вказане дозволяє ідентифікувати проміжні цілі та конкретизувати процедури змін концентрації капіталу, а отже створити науково-обґрунтоване підґрунтя для розробки та імплементації стратегій розвитку аграрних підприємств та їх об'єднань. У процесі дослідження обґрунтовано модель механізму реструктуризації аграрних підприємств в системі інтеграційних відносин.

Список літератури

1. Бутко М.П., Родін В.С. Агропромислова інтеграція як шлях до активізації аграрного виробництва. *Агросвіт*. 2010. № 3. С.10-13.
2. Венгерук І.Ю. Інтеграція виробництва і переробки молока в підприємствах АПК: автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.06.01. Нац. аграр. ун-т. К., 2003. 19 с.
3. Гуторов А. О. Розвиток інтеграційних відносин в аграрному секторі економіки : монографія. Київ : ТОВ «СІК ГРУП Україна», 2016. 484 с.
4. Кобець Є.А. Економічна сутність інтеграції в аграрному виробництві. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2007. № 1. С. 146-149.
5. Корецька С.О. Економічний механізм розвитку агропромислової інтеграції. *Агросвіт*. 2012. № 7. С. 10-14.

-
6. Малік М., Федієнко П., Орлатий М. Інтеграція як фактор підвищення ефективності реформованих сільськогосподарських підприємств. Київ : ІАЕ УААН, 2000. 40 с.
 7. Мочерний С.В. Метод економічної теорії. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т. 2 / редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : ВЦ «Академія», 2001. 848 с.
 8. Саблук П.Т., Малік М.Й., Валентинов В.Л. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології. Київ : ІАЕ, 2002. 294 с.

References

1. Butko, M.P., Rodin, V.S. (2010). «Agroindustrial integration as a way to activation of agrarian production». *Ahrosvit*. 3. pp. 10-13.
2. Venheruk, I.Yu. (2003). *Intehratsiia vyrobnytstva i pererobky moloka v pidpriemstvakh APK [Integration of milk production and processing in agro-industrial enterprises]*. Abstract of Ph.D. Thesis. 08.06.01. Nats. ahrar. un-t. Kyiv. Ukraine.
3. Huturov, A.O. (2016). *Rozvitok intehtacijnih vidnosin v ahrarnomu sectori ekonomiki [Development of integration relations in the agrarian sector of economy]*. TOV «SIK GRUP Ukraina». Kyiv. Ukraine.
4. Kobets, Ye.A. (2007). «Economic essence of integration in agrarian production». *Derzhava ta rehiony. Seriia «Ekonomika ta pidpriemnytstvo»*. no. 1. pp. 146-149.
5. Koretska, S.O. (2012). «Economic mechanism of development of agro-industrial integration». *Ahrosvit*. no. 7. pp. 10-14.
6. Malik, M., Fedienko, P., Orlaty, M. (2000). *Intehratsiia yak faktor pidvyshchennia efektyvnosti reformovanykh silskohospodarskykh pidpriemstv [Integration as a factor for improving efficiency of reformed agricultural enterprises]*. IAE UAAN. Kyiv. Ukraine.
7. Mochernyi, S.V. (2001). *Metod ekonomichnoi teorii. Ekonomichna entsyklopediia: u 3-kh t. T. 2 [Economic forecasting. Programming. Economic Encyclopedia: in 3 vols. Vol. 2]*. S. V. Mochernyi (Ed.). VTs «Akademiiia». Kyiv. Ukraine.
8. Sabluk, P.T., Malik, M.Y., Valentynov, V.L. (2002). *Formuvannia mizhhaluzevykh vidnosyn: problemy teorii ta metodolohii [Formation of intersectoral relations: problems of theory and methodology]*. IAE UAAN. Kyiv. Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2020 р.